

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.— **Ἀλέξανδρος Πάλλης. Μία βρεταννική προσέγγιση, ὑπὸ**
R. E. Witt *. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Πέτρου Χάρη.

Εἶναι ἐξαιρετική ἡ εὐκαιρία γιὰ ἓνα ξένο λόγιο νὰ παρουσιάσει μία ἀνακοίνωση στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ὅμως, στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας μου αἰσθάνομαι κάποια ἀμηχανία σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιλογὴ τῆς γλώσσας. Ἡ προσωπικότητα γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσω εἶναι καθ' ὅλα Ἑλληνική, ὅπως πολὺ καλά γνωρίζουν οἱ ἀκροατές. Ὡστόσο, τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴ μητρικὴ γλῶσσα μᾶλλον δὲν θὰ τὶς δεχόταν ὀλοσχερῶς ἢ πλειοψηφία τῶν Ἀκαδημαϊκῶν. Ὅσον ἀφορᾷ ἐμένα, τὸ συμπατριώτῃ τοῦ Πάλλη, ἀφοῦ τελικῶς εἶχε πολιτογραφηθεῖ Βρεταννός, τὸ γλωσσικὸ δὲν εἶναι καθόλου ἀκίνδυνο στὴ συνεδρίαση αὐτῇ· εἶναι σὰν νὰ βάζω τὸ στόμα μου στὴ φωλιά τοῦ λύκου. Μὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Πάλλη μ' ἐνθαρρύνει νὰ προχωρήσω.

Στὴ σύντομη αὐτὴ ἀνακοίνωση, οἱ ἀπόψεις θὰ εἶναι ἑνὸς ξένου, ὁ ὁποῖος περισσότερο ἀπὸ τριάντα χρόνια δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Τώρα εἶναι ἡ στιγμή γιὰ μένα νὰ ἐκφράσω τὶς προσωπικές μου ἰδέες. Γιατὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀποφάσισε τὴν εἰσαγωγὴ τῆς μητρικῆς γλώσσας σὲ ὅλα τὰ σχολεῖα. Σὰν πρώην γυμνασιάρχης θὰ μπορούσα νὰ θεωρήσω αὐτὴ τὴ μεταρρύθμιση σὰν πράξη τελικὰ πολιτιστική. Ὅσο καὶ ἂν θὰ μοῦ ἄρεσε νὰ μπῶ στὴν πολιτικὴ παλαίστρα, ἀκόμα καὶ στὴν μάχη, ὥστόσο, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι οἱ ξένοι πρέπει νὰ μένουν ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ (ὁμολογῶ ὅτι εἶναι δύσκολο), ἀκόμα καὶ ἂν τὸ θέμα ἀναγκάζει νὰ γίνουν ἀναφορὲς στὶς διαφορὲς καὶ στὶς διαφωνίες οἱ ὁποῖες σημειώνονται μεταξὺ τῶν κομμάτων τῆς ἀριστερᾶς καὶ τῆς δεξιᾶς. Τὸ νομοθέτημα τοῦ 1976 εἶναι ἱστορικὸ γεγονός καὶ ἐπομένως μεγάλης σημασίας γιὰ τὸ θέμα μου. Γιατὶ μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ ἀναθεωρήσουμε τὸν πρωταγωνιστὴ τῆς δημοτικῆς, τὸν Ἑλληνα ὁ ὁποῖος ἐγκαταστάθηκε στὸ Λίβερπουλ. Χωρὶς ἀμφιβολία εἶχε ἀποφασίσει νὰ ζήσει στὸ ἐξωτερικόν, καὶ μάλιστα στὴν Ἀγγλία. Εἶχε αὐτο-ἐξορισθεῖ. Ἐκεῖ στὴν ἐλευθερία τῆς Βικτωριανῆς κοινωνίας καὶ σ' ἐκείνη πού ἀκολούθησε τὶς πρώτες δεκαετιερίδες τοῦ αἰῶνος μας εἶχε τὴν ἄνεση νὰ πραγματοποιήσει τὶς λογοτεχνικὲς ἐργασίες καὶ τὶς γλωσσολογικὲς μεταρρυθμίσεις πού τὸν ἀπασχολοῦσαν. Ἐκεῖ δὲν διακινδύνευε τὴ ζωὴ του.

* R. E. WITT, *Alexandros Pallis, A British approach.*

Ἄξιζει νὰ ἀναφερθῇ αὐτό, καὶ μάλιστα καθαρώτατα. Στὴν ἐποχὴ τῶν ταραχῶν στὴν Ἀθήνα, πρὶν ἀπὸ 78 χρόνια, τὸ Ἀγγλικὸ ἐβδομαδιαῖο περιοδικό, ποὺ κυκλοφορεῖ ἀκόμα, ὁ Spectator, δημοσίευσε ἓνα περίφημο κύριο ἄρθρο. Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς ἐξέφρασε συμπάθεια πρὸς τὸν Πάλλη σχετικὰ μὲ τὶς μεταφραστικὰς του δραστηριότητες καὶ συνέχιζε ὅτι ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγους μορφωμένους Ἑλληνες ποὺ μὲ τὴν ἀντίθεσίν του ἀπέναντι στὴν τεχνητὴ πορεία, ἢ ὁποία μπερδεύει τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, διώχθησαν ἀπὸ συκοφάντες καὶ ὀνομάσθηκαν προδότες. Πραγματικά, καθὼς ἀναφέρεται στὸ ἄρθρο, «ἡ ζωὴ του δὲν θὰ ἦταν ἀσφαλὴς στὴν Ἀθήνα — εὐτυχῶς μένει στὸ Λίβερπουλ». Ἄν θυμηθοῦμε τὶς αἱματηρὲς συγκρούσεις ποὺ προκάλεσε ἡ μετάφραση τῶν Εὐαγγελίων, εἶναι ἀναμφισβήτητος ὁ κίνδυνος ποὺ τὸν ἀπειλοῦσε, ἂν ζοῦσε τότε στὴν Ἑλλάδα καὶ ὄχι στὴν Ἀγγλία.

Ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἤδη ἔχει πέσει σκόνη πάνω στὰ πολιτικὰ ζητήματα ποὺ ἀπείλησαν τὴ χώρα στὴν ἐποχὴ τῶν Εὐαγγελιστῶν. Σὰν ξένος, μένω πάντα κατάπληκτος ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μοῖρα μιᾶς κυβερνήσεως θὰ βρισκόταν στὴν κόψη τοῦ ξυραφιοῦ, ἐπειδὴ δῆθεν ἀρνήθηκε νὰ ἀπαγορεύσει τὴν ἔκδοση τῆς μετάφρασεως τοῦ Πάλλη. Ἴσως τὸ μάθημα ποὺ πρέπει νὰ πάρουμε εἶναι ὅτι ὁ θυμὸς τῶν ἀνθρώπων θεριεύει ὅταν, ἐκεῖνο ποὺ συνήθισαν νὰ σέβονται σὰν λόγο τοῦ Θεοῦ, σὲ γλῶσσα ποὺ θεωρεῖται ἱερὴ καὶ ἀπαράβατη, ξαφνικὰ ἀλλάζει καὶ γίνεται δῆθεν χυδαία, τοῦ δρόμου καὶ τῆς ἀγορᾶς. Καταφανὲς παράδειγμα εἶναι ὁ ἀγώνας μέσα στὴ Ρωμαιο-καθολικὴ Ἐκκλησία, σήμερα, γιὰ τὴ διατήρηση τῆς Λατινικῆς στὴ θεία λειτουργία. Παρόμοιες φιλονεικίες, ἂν καὶ ὄχι τόσο ἔντονες, ταρασσοῦν τὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ὅπου καὶ ἐγὼ ἀνήκω.

Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1901, οἱ «Τάιμς» τοῦ Λονδίνου δημοσίευσαν ἓνα μήνυμα τοῦ ἀνταποκριτῆ τους (καὶ πάλιν ἀνώνυμο) στὴν Ἀθήνα, ποὺ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὁ κύριος Πάλλης, ὁ ὁποῖος κάθε τόσο γιὰ δική του εὐχαρίστηση παρασύρεται σὲ λογοτεχνικὰ ἀναζητήσεις, συνέλαβε τὴν ἀτυχέστατη ἰδέα νὰ μεταφράσει τὴ Βίβλο στὴ χυδαία διάλεκτο, ποὺ κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ ἰδίου καὶ ἐκείνων μιᾶς εἰδικῆς ομάδας ἀνθρώπων, εἶναι ἡ γλῶσσα τὴν ὁποία πρέπει νὰ μιλήσουν καὶ νὰ γράψουν ὅλοι οἱ Νεοέλληνες». Κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ πνεῦμα αὐτῶν τῶν παρατηρήσεων εἶχε ἓναν εἰδικὸ σκοπὸ, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα: «Τὸ ἔκανε ἀπόλυτα μὲ δική του πρωτοβουλία καὶ δὲν συμβουλευθῆκε κανένα».

Πέρασαν περισσότερα ἀπὸ τρία τέταρτα τοῦ αἵωνα καί, δόξα Σοι ὁ Θεός, στὴ διαμάχη γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ὑπάρχει περισσότερο πάρε-δῶσε. Οὔτε

στην Ἀθήνα οὐτ' ἄλλοῦ ὑπάρχουν σήμερα σπουδαστὲς ποὺ ἔχουν γενικά τὴν τάση νὰ θορυβοῦν γιὰ τὴ μετάφραση τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ πιδόγματα προβλήματα. Τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ τὸν ἀκραῖο δημοτικιστὴ εἶναι νεκρὸ. Κρῖμα.

Ὁ ξένος ποὺ προσπαθεῖ νὰ κρίνει τὴ σημασία τοῦ Πάλλη στὴν ἱστορία, καταλαβαίνει ὅπως καλύτερα τὸ ἀγεφύρωτο χάσμα ἀνάμεσα στὴν καθαρεύουσα καὶ στὴ δημοτικὴ, ποὺ ἀποκαλύπτεται γυμνὸ στὶς ἐφημερίδες. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ τὸ ἐξῆς: Πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια ἔδωσα διάλεξη στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία μὲ τὸ θέμα τῆς Νεοελληνικῆς ὅπως τὴν ἔβλεπα τότε. Ἡ γλῶσσα μου ἦταν ἡ μικτὴ, καθομιλουμένη, ἡ ἴδια ποὺ χρησιμοποιοῦ στὴν ἀνακοίνωσή αὐτή. Δύο, καὶ μόνο δύο, ἐφημερίδες μπῆκαν στὸν κόπο νὰ ἀναφερθοῦν σύντομα στὴ διάλεξη.

Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω, κύριοι Ἀκαδημαῖκοί, ἓνα σημαντικὸ γεγονός. Ὅταν ὁ Πάλλης δὲν ἦταν ἀκόμα 30 χρονῶν, εἶχε δημοσιεύσει τὴν «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ στὸ πρωτότυπο. Γιατί εἶναι αὐτὸ τόσο σημαντικό; Ἐπειδὴ τόσο στὴν Εἰσαγωγή ὅσο καὶ στὰ Κριτικὰ Σχόλια χρησιμοποιοῖ καθαρεύουσα. Μόνο τὸ χέρι ἐνὸς Κοραῆ θὰ ἔγραφε ἔτσι: «Σκοπός μου ἐκδίδοντας καὶ πάλιν [τὸ πῆρα ἀπὸ τὴν ἔκδοσή τοῦ 1885] τὸ δράμα τοῦτο εἶναι νὰ διορθώσω τινὰ ἡμαρτημένως ἐκδοθέντα πρότερον». Σὰν ἐκδότης τοῦ Σοφοκλέους καὶ σὰν μεταφραστὴς τοῦ Ὀμήρου ἀργότερα, ὁ Πάλλης κατανόησε ἀπολύτως τὴν ἀκατάλυτη συνέχεια τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας γιὰ τρεῖς χιλιετίδες. Ἐξ ἄλλου κατάλαβε τὴ διαφορὰ τῶν διαλέκτων στὴν ἀρχαιότητα, π.χ. μετὰ τῆς Ὀμηρικῆς Ἰωνικῆς, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Δωρικῆς τοῦ Σοφοκλέους, καὶ τῆς Κοινῆς τῶν Εὐαγγελίων. Ἄλλωστε, ὁ Πάλλης θεωροῦσε πάντα τὸν ἑαυτὸ του σὰν ὑποστηρικτὴ τῶν φιλελευθέρων σκέψεων. Πῶς συμβαίνει, λοιπόν, νὰ εἶναι τόσο ἀνένδοτος στὸ γλωσσικὸ θέμα;

Γιὰ νὰ βροῦμε τὴν ἀπάντησή πρέπει νὰ τὸν μελετήσουμε σωστὰ μέσα στὸν ἱστορικὸ του χῶρο. Ὁ Πάλλης ἔζησε τὴ μισὴ ζωὴ του αὐτο-ἐξόριστος στὴν Ἀγγλία. Ἀφομοίωσε τὴν Ἀγγλικὴ νοοτροπία. Μελέτησε καὶ μετάφρασε Σαίξπηρ. Σχολίασε τὶς Γραφεὶς τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴν Ἀγγλική. Ὑπῆρξε ὁ ὑποκινητὴς τῆς ιδέας γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ Ἀγγλοελληνικοῦ Συνδέσμου στὸ Λονδίνο. Διορίσθηκε εἰρηνοδίκης τοῦ Λίβερπουλ, καὶ ὡς εἰρηνοδίκης ὁ ἴδιος ξέρω πόσο θὰ ἐποφθαλμιοῦσαν αὐτὴ τὴ θέση οἱ Ἀγγλοὶ. Παρουσιάστηκε στὴν ἴδια ἐξέδρα μὲ τὴ σουφραζέτα Sylvia Pankhurst, ὅταν μίλησε σὲ μία δημόσια συγκέντρωση τοῦ Λονδίνου μὲ θέμα: Τὴν πιθανότητα νὰ ὑποστηρίξει ἡ Ἑλλάδα τοὺς Συμμάχους στὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον. Φρόντισε τὰ προικισμένα παιδιὰ του νὰ πᾶ-

ρουν την καλύτερη εκπαίδευση τῶν Βρεταννικῶν σχολείων. Πολιτογραφήθηκε Βρεταννός.

Ὡστόσο, στήν καρδιά του ἔμεινε Ἑλληνας. Τὸν ἀπασχολοῦσε ἡ διαφώτιση τῶν συμπατριωτῶν του, ὅχι τῶν Ἀγγλων. Σ' ἓνα γράμμα του πρὸς τὴν Π. Δέλτα, τῆς μιᾶς γιὰ κάτι ποὺ ἔγραψε στήν ἐφημερίδα Morning Post : «ὅχι γιὰ νὰ φωτίσω τοὺς Ἀγγλους — τί μὲ μέλει ἂν τοὺς φωτίσω ;» Τοῦ ἄρесе καταφανῶς νὰ παίρνει μέρος στὶς συζητήσεις μὲ Ἑλληνες γιὰ Ἑλληνικά θέματα. Ἀλλὰ γεωγραφικὰ ἦταν ἀπομονωμένος. Στους ἐσωτερικοὺς ἀγῶνες τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦταν παρὰ ἀκροβολιστής. Κάθε τόσο ἡ πατρίδα τὸν προκαλοῦσε. Προσπάθισαν κάποτε μὲ τὴ γυναίκα του νὰ ἐγκατασταθοῦν στήν Κέρκυρα· χωρὶς ἐπιτυχία. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ταξίδια του κατέβηκε στὰ σπήλαια τῆς Πεντέλης μαζὶ μὲ τὸν Ἀκαδημαϊκὸ Καμπούρογλου. Πῆγε πολλὰς φορὲς στὰ Ἰωάννινα. Καὶ μετὰ τὸ θάνατό του στὸ Λίβερπουλ, τὸ Μάρτιο τοῦ 1935, ἡ τέφρα του μεταφέρθηκε γιὰ ἀνάπαυση στὰ Ἰωάννινα, στὸ Μοναστήρι τῶν Φιλανθρωπινῶν, ποὺ βρίσκεται πάνω στὸ νησί τῆς Λίμνης.

Δὲν εἶναι οὔτε ὁ χρόνος κατάλληλος οὔτε ὁ τόπος νὰ ἀξιολογήσουμε τίς γλωσσολογικὰς ἰδέας τοῦ Πάλλη. Σὲ μία ἀναλυτικὴ βιογραφία, ὅπως αὐτὴ ποὺ σκοπεύω νὰ κάνω, θὰ χρειάζονταν πολλὰς σελίδες γιὰ μία προσεκτικὴ ἐξέταση τοῦ φλέγοντος ζητήματος ὅπως τὸ θεωρῶ, πῶς δηλαδὴ θὰ πρέπει νὰ γράφεται καὶ νὰ ὀμιλεῖται ἡ Νεοελληνικὴ γλῶσσα. Θὰ πρέπει νὰ ρίξουμε μία ἐξεταστικὴ ματιὰ στήν κατάστασι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων στὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἀκόμα πιὸ ἐπείγουσα θὰ ἦταν ἡ μελέτη τοῦ ὕφους, τῆς γραφῆς τῆς σημερινῆς γλώσσας. Πόσο ἐκπληκτικὰς ἀλλαγὰς στὸ γλωσσικὸ σ τ ὕ λ παρατηρεῖ ἓνας ξένος διανοούμενος στὶς ἐφημερίδες ! Πόσο ἀσυνεπὴς μπορεῖ νὰ εἶναι μερικὲς φορὲς ὁ γράφων ἀκόμα καὶ σὲ μία πρότασι !

Ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι ὁ Πάλλης προσπάθησε νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ γλωσσικὸ του σύστημα ἔτσι ὥστε νὰ γίνῃ «τετράγωνον ἄνευ ψόγου», γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἔκφρασι τοῦ Σιμωνίδου. Ἀντεξε, ἄρά γε, αὐτὸ στὴ δοκιμασίᾳ τοῦ χρόνου ; Θὰ πάρουμε δύο παραδείγματα τῆς προκρουστικῆς του μεταχείρισις τῆς γλώσσας. Ἔχουν γίνῃ δεκτὰς οἱ ὀρθογραφικὰς μεταρρυθμίσεις του ; Ἐχει υἱοθετηθεῖ ἡ κατάργησι τῶν τόνων ; Ἡ ἀπάντησι καὶ στὰ δύο ἐρωτήματα εἶναι, φυσικά, ὅχι. Καὶ ἔχουν περάσει ἀρκετὰ χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του.

Ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται ἐκτὸς Ἑλλάδος θὰ κρίνῃ τὸν Πάλλη ἀπὸ τὰ Εὐαγγελιακὰ ποὺ στὰ 1901 ὑπῆρξαν ἓνα σημαντικὰ γεγονότα ὅχι μόνον στήν Ἀθήνα ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικόν. Μήπως πληροφωρήθηκε τὸ σύμπαν ἀπὸ τοὺς «Τάιμς»

(Times) ότι κάηκε ή μετάφρασή του από τούς φοιτητές της Ἀθήνας σὲ μία διαδήλωση, τὰ Χριστούγεννα τοῦ ἴδιου χρόνου; Ἀναζητώντας τὴν ἀλήθεια, θεωρῶ χρέος μου νὰ μάθω τὰ πραγματικά του κίνητρα γιὰ τὴ μετάφραση τῶν Εὐαγγελίων στὴ δημοτικὴ. Ψάχνοντας γιὰ τὴν ἀπάντηση τὴ βρῆκα στὴν αὐτοβιογραφία τοῦ μεγαλύτερου γιουῦ του, Α. Α. Πάλλη, ὁ ὁποῖος δὲν χρησιμοποίησε τίς γλωσσικὲς ἀκρότητες τοῦ πατέρα του. «Ξενητεμένοι Ἕλληνες» εἶναι ὁ τίτλος καὶ ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Ὁ πατέρας μου συνήθιζε νὰ μᾶς διαβάζει τὸ Εὐαγγέλιο τῆς ἡμέρας στὴ δική του μετάφραση». Καὶ προσθέτει ὁ γιός: «Ὁ σκοπὸς ποὺ τὸν ὥθησε ἦταν χριστιανικώτατος κι ὅλη ἐκείνη ἡ κατακραυγὴ ποὺ ἔγινε . . . δὲν εἶχε ἄλλα ἐλατήρια ἀπὸ μία ποταπὴ πατριδοκαπηλεία». Αὐτὲς οἱ καλοδιαλεγμένες λέξεις νομίζω ὅτι μᾶς φέρνουν πρὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια τοῦ θέματος. Ἐπειδὴ μεγάλωσα Ἀγγλικανός, μπορῶ νὰ καταλάβω τὴν ἀγανάκτηση τῶν παραδοσιακῶν Ὁρθόδοξων ὅταν βλέπουν τίς ἀλλαγὲς τοῦ Πάλλη στὸ Πάτερ Ἡμῶν. «Τὸ ψωμί μας ὅσο μᾶς πέφτει δώσε μας σήμερα». Παρόμοιοι μοντερισμοὶ τοῦ Πάτερ Ἡμῶν στὰ Ἀγγλικά 70 χρόνια ἀργότερα ἴσως νὰ δυσανεστήσουν βαθιὰ τοὺς συντηρητικοὺς τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ὡστόσο, εἴτε συμφωνοῦμε εἴτε διαφωνοῦμε, δὲ μπορούμε νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν εἰλικρίνεια τῶν προθέσεων τοῦ μεταφραστῆ. Προηγήθηκε τῆς ἐποχῆς του. Γιὰ νὰ τὸ ἀποδείξω αὐτό, θὰ ἀναφέρω τὴν ἀπάντηση ἑνὸς ἱεράρχη τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ρωτήθηκε προσφάτως γιὰ τὴ δυνατότητα μεταφορᾶς τῶν Εὐαγγελίων στὴ δημοτικὴ, πρῶγμα ποὺ εἶχε πραγματοποιήσει ὁ Πάλλης πρὶν ἀπὸ 70 χρόνια: «Ὁχι! Ποτὲ δὲ θὰ συμφωνοῦσα. Γιατί νὰ καταστρέψουμε τὰ ἱερὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἔχουν παραδοθεῖ σὲ μᾶς ἀπὸ αἰῶνες; Φοβᾶμαι ὅτι ἡ Βίβλος θὰ χάσει τὴ σημασίαν της, τὴ δύναμη καὶ τὸ κάλλος της. Γιατί αὐτὸ τὸ σημερινὸ πάθος γιὰ ἀπλοποίηση, συρρίκνωση, καὶ ἀφυδάτωση τῶν πάντων;» Τέτοιες ἀντιθέσεις συναντοῦμε συχνὰ σήμερον στὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἵωνα μας ὁ Πάλλης ἀντέκρουσε τὴν ἀποψη αὐτή.

Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ τὸ βιβλίον «Ξενητεμένοι Ἕλληνες», ὁ Πάλλης «ἦταν λάτρης τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας» καὶ περνοῦσε πολὺ ἀπὸ τὸν ἐλεύθερον χρόνον του διαβάζοντας Ὅμηρον, Θουκυδίδη καὶ Πλάτωνα. Τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν κλασσικὴ φιλολογία, ὅπως εἶναι πολὺ γνωστό, τὸν ὀδήγησε νὰ μεταφράσει στὴ δημοτικὴ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὸ Α' βιβλίον τοῦ Θουκυδίδη. Ἡ Ἰλιάδα ἦταν μόχθος ἀγάπης. Ἦταν ἔξ ἄλλου τολμηρὸ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα δημοτικὸ καὶ ἰδιαίτερα ἀρματολίτικο τραγούδι. Χωρὶς νὰ ἀπασχοληθοῦμε τώρα μὲ τὸ ὕψος καὶ τοὺς νεωτερισμούς, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ποτὲ δὲν θὰ πετύχαινε ἂν ὁ ἴδιος δὲν ἦταν

ποιητής. Καὶ ἐπίσης θὰ ἀποτύγχανε ἂν δὲν εἶχε μελετήσει βαθιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπικὴ ποίηση. Ἔτσι ὁ Πάλλης θαυματούργησε. Ἡ ποιητικὴ ἱκανότητά του μεταμόρφωσε τὸν Ὅμηρο σ' ἓνα Νεοελληνικὸ σχῆμα.

Σὰν Ἕλληνας ποὺ μεγάλωσα μὲ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Σαίξπηρ, ἀτενίζω μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τὸ μεταφραστικὸ ἀποτέλεσμα τοῦ «Ἐμπορίου τῆς Βενετίας». Μπόρεσε ὁ μεταφραστὴς νὰ μπεῖ στὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου δραματούργου καὶ νὰ ἀποδώσει τὴ γοητευτικὴ εὐγλωττία τόσο καλὰ ὅσο καὶ στὸν Ἕλληνα ποιητὴ; Δὲν εἶχα τὴν τύχη νὰ παρακολουθήσω τὴν παράσταση αὐτοῦ τοῦ ἔργου ποὺ δόθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο τὸ 1932. Κρίνω, φυσικά, τὴν ἐργασία του ἀπὸ τὸ τυπωμένο κείμενο. Ἡ γλῶσσα μόνον μὲ πείθει, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ ἀρχή: «Δε νιωθῶ αληθινὰ γιατί εἰχω τετὰ ἀνορεξία» ὡς τὸ κλίμα τοῦ δράματος στὴ σκηνὴ τῆς δίκης «Δε θελεῖ βίασμα ἢ σπλαχνία» καὶ στὴ «Δεντροστοιχία στο Μπελμοντο» μὲ τὴν εἰδυλλιακὴ Ὅμηρικὴ ὁμοιότητα: «τετὰ νυχτὰ / στῆς Τριάς λεν τον καστροτοίχο ἀνεβῆκε ὁ Τρωῖλος / καὶ τὴν ψυχὴ του στεναζε»· βλέπω ὅτι ὁ Πάλλης ἀκολουθεῖ καὶ ἀποδίδει πιστὰ τὸ μεγάλο Ἕλληνα ποιητὴ. Τὸ ἀποτέλεσμα ὀφείλεται στὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ στὴ βαθιὰ γνώση τῆς Ἀγγλικῆς τοῦ Πάλλη.

Σχετικὰ μὲ τὸν Θουκυδίδη, ὁ Πάλλης ἀσχολήθηκε μόνον μὲ τὸ Α' βιβλίον. Ὡστόσο, οἱ κριτικὲς του σημειώσεις, οἱ ὁποῖες αὐτὴ τὴ φορὰ δὲ γράφθηκαν στὴν καθαρεύουσα ἀλλὰ στὴν ἀκραία δημοτικὴ του, εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ δείξουν τὸ βάθος τῆς ἐρμηνείας του. Ἡ γλωσσικὴ του ἐλευθερία καὶ ἀκριβολογία ἀποκαλύπτονται ξανὰ καὶ ξανά. Στὸ πρωτότυπο, ὁ Περικλῆς ἀκούγεται νὰ λέει στοὺς Λακεδαιμονίους: «Χρόνιοί τε ξυνιόντες ἐν βραχεῖ μὲν μορίῳ σκοποῦσί τι τῶν κοινῶν, τῷ δὲ πλεόνι τὰ οἰκεῖα πράσσουσι». Ὁ Πάλλης τὸν κάνει δημοτικιστὴ: «Σπανία συντυχαίνον, καὶ τότες μόλις πεταχτὰ συζητοῦν τιποτα κοινόν, μα τον πιο πολὺ καιρὸ καταγινονται στα τοπικά τους». Τί κριμα ὅτι δὲ μεταφράσθηκε στὴ δημοτικὴ ὁ Ἐπιτάφιος Λόγος! Ἀναρωτιέμαι πῶς θὰ μεταγραφόταν τὸ περίφημο καύχημα γιὰ τὴν Ἀθήνα: «Φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ . . . μαλακίας». Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Πάλλης λάτρευε τὸν μεγάλο ἱστορικό. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ Γερμανὸ φιλόσοφο Kant, τὸν ὁποῖον ὁ δημοτικιστὴς μας θεωροῦσε ἄξιο νὰ μεταφραστεῖ, κίνητρο ὑπῆρξε ὁ σεβασμὸς καὶ ὅχι ἡ ἀγάπη. Ἡ συνεργασία Πάλλη - Μαρκέττη στὸ Α' βιβλίον τῆς «Kritik der reinen Vernunft» ὑπῆρξε μία ἐπίδειξη δεξιολογίας, ὅπως ἡ μετάφραση στὴ δημοτικὴ μιᾶς Ἀγγλικῆς διατριβῆς περὶ Φυσικῆς ἀπὸ τὸν Βλαστό.

Δὲν εἶναι δικό μου καθήκον νὰ βρῶ ἂν ὁ Ἑλληνας ἀναγνώστης τοῦ 1979 θὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τέτοιες δοκιμαστικὲς ἐργασίες. Ἀκόμα καὶ οἱ πρὸ φανατικοὶ θαυμαστές του δὲ θὰ τὶς δέχονταν εὐκόλα. Σίγουρα, εἶναι κάτι διαφορετικὸ μὲ τὶς μεταφράσεις τοῦ Σαίξπηρ. Ἐδῶ εἶναι θέμα ὄχι μόνο ἀκριβολογίας ἀλλὰ καὶ ποιητικῆς εὐαισθησίας. Μιμεῖται γλωσσικὰ τοὺς ἀνώνυμους ποιητὲς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὰ ὅποια συγκεντρώθηκαν καὶ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸν Claude Fauriel.

Ἀντὶ νὰ χλευάσουμε τὸν Πάλλη σὰν «τρομερὸ παιδί», καὶ ὡς φανατικὸ «μαλλιαρό», καλὰ θὰ ἦταν νὰ ἐκτιμήσουμε τὰ ποιητικὰ του χαρίσματα. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ ἔξοχη Νεοελληνικὴ Ἰλιάδα του εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ποιητικῆς του φλέβας. Ἡ Μελοπομένη καὶ ἡ Κλειὼ τοῦ ἔδωσαν τὸ χρῆμα. Ὅλη ἡ λογοτεχνικὴ του παραγωγὴ δείχνει τὸ πνεῦμα ἑνὸς ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται σὲ διαφόρους τομεῖς. Ἡ θέση του στὴ Νεοελληνικὴ ποίηση εἶναι ἐξασφαλισμένη. Εἶναι ἀρκετὸ τὸ σύνολο τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας νὰ καλύψει, μαζὶ μὲ τὴ μεταφραστικὴ του ἐργασία, τὶς 100 σελίδες ποὺ περιέχονται στὰ «Κουφία Καρδιά». Μερικοὶ ἀπὸ μᾶς θὰ μποροῦσαν ἴσως νὰ πιστεύσουν ὅτι τὸν παγίδευσαν οἱ δικές του γλωσσολογικὲς θεωρίες.

Ἐχῶ τὴ γνώμη σὰν Ἀγγλος θαυμαστής του ὅτι τὰ ποιήματα ποὺ τιτλοφοροῦνται «κατὰ τὸ ἀγγλικό», ὅπως: «Τριζωνία, Καβουρας, Αρνακία, Σιγα», εἶναι ἐπιτυχημένα λυρικά δείγματα. Ἐπίσης μετάφρασε μὲ ἐπιτυχία «Τὰ Νησιά τῆς Ἑλλάδας» τοῦ Βύρωνα. Ὁ γυιὸς του μὲ πληροφόρησε ὅτι δὲν ἔγραψε ποιήματα στὴν Ἀγγλική. Ὡστόσο ἡ ἱκανότητά του στὸν πεζὸ Ἀγγλικὸ λόγο μὲ πείθει ὅτι θὰ μποροῦσε, ἂν ἤθελε.

Ἰσως φανεῖ περίεργο στοὺς ἀξιότιμους κυρίους Ἀκαδημαῖκους ὅτι ἓνας ξένος περνάει τὴν πόρτα τῆς Ἀκαδημίας, ἀναζητώντας τὸν Πάλλη. Μὰ πιστεύω ὅτι τώρα θὰ ἔχετε καταλάβει τὸ σκοπὸ μου. Ἐλπίζω ὡς Ἀγγλος ὅτι θὰ κερδίσω τὴ συμπάθεια καὶ τὴν καλὴ θέληση τῶν Ἀκαδημαϊκῶν στὴν ἀναζήτησι τοῦ μεγάλου Ἑλλήνου.

S U M M A R Y

The English Professor R. E. Witt, an admirer of Alexandros Pallis, is preparing a whole book in order to show the extent of Pallis' original work and his work of translations. In his short communication

to the Academy he summarizes Pallis' ideas concerning the language question and his excellent capacity for the translation of ancient Greek texts and other classical pieces, by Shakespeare, Kant and others. He generally places Pallis with very good belief in the framework of the intellectual movement of the period in which he lived and he thinks that Pallis was ahead of his time.
